

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ

Збірник наукових праць

Випуск 1

Засновано у 2015 році

Рівне – 2015

УДК 37 : 005.591.6

I - 66

ББК 74.200

Інноватика у вихованні : зб. наук. пр. Вип. 1 / упоряд. О. Б. Петренко ; ред. кол. : О. Б. Петренко, Н. М. Гринькова, Т. С. Ціпан та ін. – Рівне : РДГУ, 2015. – 288 с.

До збірника увійшли наукові праці, здійснені у галузі теорії і методики виховання. Статті спрямовані на багатоаспектне висвітлення основних напрямів, сучасних підходів до змісту, форм і технологій виховного процесу, починаючи від дошкілля і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія:

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступники головного редактора: **Гринькова Надія Михайлівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, Академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Бех І. Д., доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України, директор Інституту проблем виховання НАПН України;

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, Вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної та навчально-методичної роботи, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету;

Коберник О. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики трудового і професійного навчання, директор Інституту природничо-математичної та технологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Лобода С. М., доктор педагогічних наук, професор, доктор габілітований, професор звичайний Вищої школи інформатики і прикладних наук (м. Лодзь, Республіка Польща).

Члени редколегії:

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри методики викладання іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Вербець В. В., доктор педагогічних наук, професор, декан художньо-педагогічного факультету Рівненського державного гуманітарного університету;

Войтович І. С., доктор педагогічних наук, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних засобів навчання Рівненського державного гуманітарного університету;

Лісова С. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії та методики професійної освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Литвиненко С. А., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету;

Карпенчук С. Г., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Поніманська Т. І., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології (дошкільної і корекційної), проректор з наукової роботи Рівненського державного гуманітарного університету;

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи Херсонського державного університету;

Шугаєва Л. М., доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету;

Ящук І. П., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету початкової освіти та філології Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії;

Бісовецька Л. А. кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ;

Дупак Н. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання РДГУ.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Упорядники: проф. **Петренко О.Б.**, доц. **Ціпан Т.С.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ**

Рецензент: **Пустовіт Г.П.** - доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти НАПН України

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол №9 від 24 квітня 2015 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

ЗМІСТ

Передмова	6
Бех І.Д. Особистість у контексті орієнтирів розвивального виховання	7
Пустовіт Г.П. Теоретико-прикладні складові інноваційного розвитку системи позашкільної освіти і виховання	14
Павелків Р.В. Структура, зміст та детермінанти морального розвитку особистості: ретроспекція та перспективи	24
Петренко О.Б. Інноватика у вихованні: засадничі положення	38
Карпенчук С.Г. Мета виховання як соціально-педагогічна стратегія	48
Криstopчук Т.Є. Особливості формування готовності вчителя до здійснення педагогічної діяльності та виховання учнів у країнах західної Європи	59
Лісова С.В. Проектування інноваційних педагогічних систем підготовки фахівців у галузі технологічної та професійної освіти	70
Литвиненко С.А., Кіт Н.В. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до естетичного виховання молодших школярів у процесі педагогічної практики: рефлексивний підхід	78
Баліка Л.М. Екстраполяція досвіду роботи шкільної бібліотеки у процесі розвитку інтересу до читання	86
Бісовецька Л.А. Українські мультфільми як засіб морального виховання дітей	93
Бричок С.Б., Павелків О.М. Роль психолого-педагогічної діагностики у проектуванні виховної діяльності педагога	103
Гринькова Н. Формування моральної вихованості молодших школярів: теоретичний та практичний аспекти	111
Дупак Н.В. Інноваційна діяльність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя	119
Кособуцька Г.П. Організаційно-педагогічні умови національно-патріотичного виховання підлітків у позакласній роботі	127
Сергєєва Н.В. Соціально-психологічний аналіз проблеми ціннісно-орієнтованої активності молодших підлітків	139
Сойчук Р.Л. До проблеми сутності національного самоствердження особистості	147
Стельмашук Ж.Г. Екстраполяція досвіду виховання дисциплінованості учнів вітчизняних шкіл в умовах роздільного навчання (1943-1954 рр.) у сучасну систему освіти і виховання	157
Ціпан Т.С. Сюжетно-рольові ігри як засіб громадянського виховання	170

Доробки молодих науковців

Беднарська А.А. Педагогічні ідеї В. О. Сухомлинського щодо естетичного виховання: актуалізація досвіду	181
Вознюк М.О. Організація превентивного виховання в загальноосвітній школі: управлінський аспект	186
Єрмейчук В.І. Розвиток В. О. Сухомлинським індивідуалізованого підходу до важких дітей	192
Зінченко А.В. Морально-ціннісні орієнтації як умова формування гуманістичного спілкування молодших школярів	198
Зубок О.В. Засади розвитку креативних здібностей школярів	205
Карпович Ю.В. Психолого-педагогічні особливості виховання дисциплінованості учнів молодшого шкільного віку	212
Кличко А.О. Теоретичні основи виховання національної гідності молодших школярів у позаурочній діяльності	221
Кондратюк К.С. Проблема національного виховання учнівської молоді у педагогічних дослідженнях класиків української педагогіки	229
Конончук Д.В. Виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до природи в позаурочний час	235
Корпан І.В. Обґрунтування та змістова характеристика готовності майбутніх вчителів початкової школи до роботи з інтелектуально обдарованими учнями	241
Марієн Ю.С. Зміст та особливості формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики	247
Мацько О.В. Виховне середовище як засіб формування культури здоров'я у молодших школярів	253
Нікітчук А.О. Вікові аспекти громадського виховання учнів молодшого шкільного віку	259
Полухович М.І. Проблема формування національної самосвідомості учнів молодшого шкільного віку в науковому дискурсі	265
Сінокоп О.В. Формування гуманістичних цінностей у майбутніх вчителів початкових класів	274
Якимець М.Г. Проблема підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації художньої творчості учнів	281
Відомості про авторів	287

Ж. Г. Стельмашук

**ЕКСТРАПОЛЯЦІЯ ДОСВІДУ ВИХОВАННЯ ДИСЦИПЛІНОВАНOSTІ УЧНІВ
ВІТЧИЗНИХ ШКІЛ В УМОВАХ РОЗДІЛЬНОГО НАВЧАННЯ (1943-1954 рр.)
У СУЧАСНУ СИСТЕМУ ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ**

Анотація. У статті розкриваються можливості використання історичного досвіду виховання дисциплінованості учнів вітчизняної школи у 1943-1954 рр. в умовах розбудови сучасної загальноосвітньої школи. Акцентується увага на меті, змісті, формах та методах виховання дисциплінованості учнів досліджуваного періоду, що за умови творчого застосування сприятиме оптимізації виховання дисциплінованості учнів у сучасних умовах. Обґрунтовано шляхи впровадження раціональних та перспективних ідей досвіду досліджуваного періоду у сучасну систему освіти і виховання школярів.

Ключові слова: дисциплінованість, морально-вольова якість, виховання дисциплінованості, роздільне навчання, учні, історичний досвід, зміст, форми і методи виховання.

Постановка проблеми. Процес становлення незалежної демократичної України з її прагненням стати повноправним членом європейської спільноти передбачає виховання громадянина, патріота, інтелектуально розвиненої, духовно і морально зрілої особистості, готової протистояти асоціальним впливам та самореалізуватися. У цьому контексті дисциплінованість як якість особистості набуває нового особистісного та суспільного сенсу, а проблема змісту, форм та методів виховання дисциплінованості учнів загальноосвітніх навчальних закладів потребує переосмислення в умовах матеріальної та духовної кризи суспільства, переоцінки духовних цінностей, у контексті нових викликів, що постали перед країною.

Одним із шляхів розв'язання зазначеної проблеми є ґрунтовне вивчення й творче використання прогресивних ідей історико-педагогічного досвіду з виховання дисциплінованості учнів у вітчизняній школі у 1943-1954 рр. XX століття, яка функціонувала у складних суспільно-політичних умовах у країні, що мають чимало спільного з сучасними. Їх творче застосування дасть змогу оптимізувати процес виховання дисциплінованості учнів у сучасних умовах.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Проблема виховання дисциплінованої особистості та забезпечення дисципліни у школі є предметом досліджень педагогів і психологів (О. Колосова С. Кривцова, Т. Сідляр, А. Яворський та ін.) [3; 4; 8; 10].

Висвітленню окремих аспектів виховання дисциплінованості учнів як історико-педагогічної проблеми присвячені дисертації сучасних науковців О. Гончарової [2], С. Самаріної [6], Л. Преснякової [4], О. Федоровича [7] та ін.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної педагогічної літератури та праць дослідників свідчить про те, що, незважаючи на низку досліджень, які розкривають окремі аспекти виховання дисциплінованості учнів в загальноосвітній школі, в Україні відсутні цільові, системні дослідження виховання дисциплінованості учнів в умовах роздільного навчання (1943-1954 рр.) як історико-педагогічної проблеми, не виявлені шляхи використання позитивних елементів цього досвіду в українській школі. Враховуючи актуальність та недостатнє вивчення означеної проблеми, **метою цієї статті** є розкриття можливостей творчого використання в сучасній системі освіти і виховання раціональних та перспективних елементів досвіду виховання дисциплінованості учнів в умовах роздільного навчання (1943-1954 рр.).

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливості виховання дисциплінованості завжди обумовлюються суспільно-політичним становищем у суспільстві.

У 1943-1954 рр. виховання дисциплінованості учнів у вітчизняній школі в умовах роздільного навчання було одним із стратегічних завдань радянської школи у контексті виховання комуністичної моралі і здійснювалося у складних суспільно-політичних умовах воєнної та післявоєнної розрухи, сирітства, голоду, безпритульності та бездоглядності тощо. Відтак, зміст, форми і методи виховання дисциплінованості добиралися відповідно до зазначеного завдання.

Попри низку виділених нами недоліків виховання дисциплінованості (надмірний жорсткий контроль та система вимог до поведінки учнів не лише у межах навчальних закладів, а й поза ними, зафіксовані у «Правилах для учнів», практично повне ігнорування інтересів особистості, домінанта методів покарання, застосування шаблонних методів виховання до учнів різного віку переважно без врахування їх індивідуальних особливостей) у результаті аналізу архівних матеріалів, педагогічної літератури та преси 1943-1954 рр., які були, на нашу думку, виправданими у тих суспільно-політичних умовах, досвід виховання дисциплінованості у вітчизняній школі зазначеного періоду містить ряд педагогічних ідей, що за умови їх творчого використання у сучасних умовах, з орієнтацією на сучасні тенденції у виховній діяльності, значною мірою сприятимуть оптимізації виховання свідомої дисципліни учнів. Такими позитивними моментами у вихованні дисциплінованості учнів у вітчизняній школі 1943-1954 рр. були: чітке планування системи виховної роботи школи щодо засвоєння учнями «Правил для учнів» як основи дисциплінованої поведінки у школі та поза нею; організація батьківських зборів та лекторіїв, роботи батьківських комітетів щодо виховання дисциплінованості учнів; включення у плани методичної роботи шкіл, учительських нарад питань виховання свідомої дисципліни учнів; здійснення організованого зимового та літнього відпочинку учнів; планування та організація різних форм позакласної та позашкільної роботи для учнів різної статі з урахуванням їх психофізичних особливостей; своєчасне застосування різних форм та методів із метою усунення проявів недисциплінованості.

У сучасному виховному просторі дисциплінованість розглядається як морально-вольова якість особистості, яка включає звичку до дисципліни, витримку, внутрішню організованість, відповідальність, готовність і звичку підкорятися власним цілям та соціальним установкам [1, с.127]. Вона набуває особливого значення у контексті виховання особистості, здатної репрезентувати власну поведінку відповідно до норм демократичного суспільства. Специфіка її виховання обумовлюється метою виховання у сучасних загальноосвітніх школах, зазначеною у програмі «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [6]: «формування морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно самореалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал».

Відтак, виховання дисциплінованості у сучасних умовах відбувається у контексті гуманістичної парадигми освіти, відповідно до якої у центр уваги педагогічної громади ставиться учень як суб'єкт життя, як вільна та духовна особистість, що має потребу у саморозвитку. У той же час необхідно відзначити актуалізацію суспільно-політичних чинників, що мали місце у 1943-1954 рр.: країна перебувала у стані війни; не здійснювалося належне виховання учнів у сім'ях через матеріальні або ж моральні чинники; дитяча бездоглядність, що була наслідком зайнятості батьків або ж низького рівня педагогічної культури батьків; деформація моральних цінностей, професійна некомпетентність педагогів; неорганізоване дозвілля учнів тощо.

Актуальність проблеми шкільної дисципліни у сучасних загальноосвітніх закладах обумовлюється, на нашу думку, відсутністю чітких вимог, координації зусиль соціальних інститутів виховання, відсутністю системи роботи педагогічного колективу щодо виховання дисциплінованості як морально-вольової риси особистості, а також професійною некомпетентністю педагогів у вихованні дисциплінованості як риси особистості та подоланні проблеми порушень дисципліни учнями.

Ми виходимо з того, що використання досвіду виховання дисциплінованості учнів вітчизняної школи в умовах роздільного навчання (1943-1954 рр.) буде ефективним в умовах сучасної шкільної освіти в Україні, якщо:

- дисциплінованість розглядатиметься як інтегральна морально-вольова та соціальна якість особистості учня, що стає результатом виховання свідомої дисципліни і відображає ставлення людини до загальноприйнятих суспільних норм поведінки;
- зміст, форми і методи виховання дисциплінованості будуть відповідати сучасній меті виховання – виховання морально-духовної життєво компетентної особистості, яка успішно реалізується в соціумі як громадянин, сім'янин, професіонал;
- виховання дисциплінованості матиме цілеспрямований системний характер з інтеграцією зусиль усіх соціальних інститутів виховання.

Як показав аналіз досвіду виховання дисциплінованості у чоловічих та жіночих школах досліджуваного періоду, не можна забезпечити виховання свідомої дисциплінованої поведінки лише постановкою вимог та тотальним контролем учнів. Адже досвід свідчить, що зовні дисципліновані у школі учні часто ведуть себе розкуто, недисципліновано, коли відчувають себе поза контролем дорослих. Основою дисциплінованої поведінки учнів є їх здатність не лише дотримуватися норм та правил поведінки, а й, насамперед, усвідомлення їх сутності та необхідності, свідоме ставлення до своїх обов'язків, здатності до самоконтролю, саморегуляції своєї поведінки.

Першим позитивним моментом у вихованні дисциплінованості учнів в умовах роздільного навчання, на наш погляд, було усвідомлення та виокремлення послідовності у вихованні цієї риси, що передбачало такі етапи: 1) безпосередня дія на свідомість дитини, ознайомлення з моральними нормами і правилами, моральна просвіта дитини; 2) організація особистого досвіду дитини, формування у неї моральних якостей, навичок та звичок.

На нашу думку, у сучасній школі ці етапи не втратили свої актуальності, і тому виховання дисциплінованості як морально-вольової риси особистості повинно включати систему виховних заходів, спрямовану на: 1) усвідомлення учнями норм і правил дисципліни; 2) виховання навичок і звичок дисциплінованої поведінки; 3) організацію їхньої щоденної практичної дисциплінованої поведінки (чіткий режим і педагогічно грамотна організація навчання, праці, дозвілля); 4) формування вольових рис [1, с.126].

Виходячи з перерахованих складових, виховна робота щодо виховання дисциплінованості повинна реалізовувати три завдання:

1. Безпосередній вплив на учня (вивчення індивідуальних особливостей його розвитку, мотивів поведінки, інтересів; програмування виховних впливів; реалізація комплексу методів і форм індивідуальної роботи з учнем; аналіз ефективності виховних впливів).
2. Створення виховного простору (згуртування колективу; створення сприятливої емоційної атмосфери у класі та школі; включення учнів у різні види діяльності; розвиток дитячого самоврядування).
3. Корекція впливів різних суб'єктів соціальних відносин на школяра (соціальна допомога сім'ї; взаємодія з педагогічним колективом; нейтралізація негативних впливів соціуму; взаємодія з позашкільними установами).

Дисциплінованість учнів характеризується, насамперед, ставленням до вимог дорослих. Відповідно, перш ніж вимагати від учнів певної поведінки, ми повинні ознайомити їх із нормами і правилами, яких необхідно дотримуватися, а також мотивувати необхідність їх дотримання та розкрити потенційні наслідки їх невиконання. Значний потенціал у цьому має досвід запровадження «Правил для учнів» у школах 1943-1954 рр.

Необхідно зазначити, що «Правила для учнів» у загальноосвітній школі повинні бути розроблені згідно з сучасною парадигмою освіти та затверджені Міністерством освіти і науки України, як це було зроблено у досліджуваній період, а також узгоджуватись із правами учнів, яким у сучасній школі надається величезного значення.

Із метою усвідомлення учнями необхідності та суті норм та правил дисциплінованої

поведінки, насамперед, повинна бути розроблена система заходів у школі, що включатиме різні форми і методи роботи учителів, класоводів та класних керівників. Добір їх повинен здійснюватися відповідно до рівнів моральної вихованості учнів, колективу класу, рівнів дисциплінованості, ціннісних ставлень, інтересів, потреб і, безумовно, вікових та індивідуальних особливостей учнів. Як свідчить досвід шкіл роздільного навчання, навчально-виховну роботу, зважаючи на актуальність гендерного виховання у сучасній школі, необхідно вибудовувати на основі врахування психофізичних особливостей хлопців та дівчат.

Про дисциплінованість можна говорити лише за умови, коли учень не лише знає норми та правила поведінки, а й дотримується їх у будь-якій ситуації за власними переконаннями. Тому важливо, добираючи форми та методи виховання дисциплінованості, зважати на сформованість кожної складової дисциплінованості, на вік дітей, мотиви їх вчинків. Значний виховний потенціал у вихованні дисциплінованості, на нашу думку, закладено в організації різних форм та методів виховної роботи як традиційних, так і інноваційних, що передбачені змістовими лініями виховання програми «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [6]. Такі традиційні форми виховної роботи, як виховна година, класні та батьківські збори, вечори, свята, конкурси, підготовка виставок, культпоходи у кіно- та драмтеатри, підготовка стінгазет та фотоальбомів, екскурсії, конкурси художньої самодіяльності, гурткові заняття, колективні творчі справи тощо були результативними у досліджуваній період і не втратили своєї актуальності і нині. Однак їх зміст слід добирати, виходячи з мотивів, прагнень, інтересів, вікових та індивідуальних особливостей учнів різної статі. Так, залежно від віку учнів, доцільно практикувати: для молодших школярів – етичні бесіди, ситуаційно-рольові та сюжетно-рольові ігри, інсценування, екскурсії, групові справи, конкурси, розповіді, моделювання, догляд за тваринами; для учнів основної школи – години спілкування, класні збори, анкети думок, відверті розмови, тренінги, конкурси, проекти, рольові ігри, КТС, колективне ігрове спілкування, походи, акції тощо; а для старшої – диспути, відверті розмови, етичні тренінги, акції, уроки моральності, складання індивідуальних програм саморозвитку та інші.

Комплекс форм та методів виховання, що підібрані на основі аналізу результатів вивчення учнів, дасть можливість кожній дитині пізнати свій внутрішній світ, здібності, реалізувати свої потреби, бажання та інтереси, тобто самореалізуватися у суспільстві. Це також дозволить зрозуміти приховані мотиви поведінки учнів, обґрунтовані ще у 1930 р. американським психологом Р. Дрейкурсом: привернути до себе увагу, мати владу («ти мені нічого не зробиш»), помститися через реальну або уявну образу, уникнути невдач та обрати оптимальну стратегію взаємодії та стиль спілкування з учнем [4].

Система виховної роботи має бути побудована так, щоб кожен учень розумів і знав правила та норми поведінки, яких слід дотримуватися, потенційні наслідки від їх невиконання; важливо навчити учнів аналізувати свої вчинки та поведінку в цілому, а також створити умови для формування та закріплення вольових якостей і навичок саморегуляції.

Дисциплінованість є морально-вольовою якістю особистості, а тому значний потенціал у її формуванні належить моральному вихованню. Важливо підібрати відповідні віку, статі та індивідуальним особливостям форми та методи морального виховання.

Значний вплив на виховання дисциплінованості учнів, на перевиховання порушників дисципліни, як свідчить досвід діяльності учкомів, піонерської та комсомольської організацій досліджуваного періоду, мають громадська думка та громадські доручення як методи, оскільки учень є частиною класного та шкільного колективу. Найповнішій реалізації мотиваційно-потребнісної сфери дитини, тобто підтримання такого стану, за якого стає необхідним постійне самовдосконалення та бажання і наміри стати гідним громадянином держави, дисциплінованим членом суспільства, сприяє учнівське самоврядування, що будується на підставі співзвучних потреб дитини та суспільства.

Практика свідчить, що найчастіше прояви недисциплінованої поведінки учнів

спостерігаються поза школами. Позашкільний нагляд і контроль, що організовувався школами спільно з батьками у вигляді чергування у досліджуваний нами період, давав результати. Однак у сучасних умовах такі заходи принижують гідність особистості, обмежують її права та свободи, тобто суперечать гуманістичній парадигмі освіти. Однак можна застосувати досвід організації проведення вільного часу учнями через залучення, наприклад, до дитячих та молодіжних організацій.

Заслужовує на увагу система багатогранного досвіду виховання дисциплінованості в умовах роздільного навчання щодо організації співпраці школи з батьками. Зауважимо, що аналіз досвіду роботи з сім'ями у 1943-1954 рр. засвідчив, що батьки були вчасно інформовані щодо проблем дисципліни учнів у школі. Зокрема, батьків запрошували на батьківські збори, лекторії, де ознайомлювали зі змістом «Правил для учнів», ставили до відома у випадку порушення їхніми дітьми правил поведінки у школі і в громадських місцях, а також викликали на засідання педагогічних рад шкіл. В умовах перетворень у суспільстві в цілому і в системі освіти зокрема взаємодія педагога з сім'ями щодо виховання дисциплінованості набуває нового змісту. Школа повинна забезпечити єдність зусиль педагогів і батьків щодо виховання дисциплінованості як морально-вольової риси особистості. Роль батьків у вихованні дисциплінованості дитини не повинна зводитися до контролю за поведінкою дитини. Ми можемо говорити про сформованість дисциплінованості у тому випадку, коли наявний самоконтроль із боку учня. Для цього, насамперед, класовод та класні керівники повинні здійснювати педагогічну просвіту батьків. Серед перспектив розвитку співпраці школи і батьків у вихованні дисциплінованості є наповнення її новим змістом, розробка та апробація інтерактивних форм і методів взаємодії. З метою залучення батьків до процесу формування дисципліни учнів потрібно не лише інформувати їх щодо наявних проблем, пов'язаних із рівнем дисципліни у школі, а й підвищувати їхню педагогічну культуру, що передбачає ознайомлення батьків із правилами і нормами поведінки учнів у школі та громадських місцях, причинами порушень поведінки учнями, наголошенні на важливій ролі сім'ї як прикладу дотримання дисципліни, ознайомлення з методами виховання дисциплінованості тощо. Крім батьківських зборів, лекцій із питань виховання дисциплінованої поведінки, слід застосовувати різні форми роботи з батьками, зокрема організовувати психолого-педагогічні практикуми, де б сім'ям надавалися практичні поради щодо різних аспектів виховання дисциплінованості учнів різного віку і статі. Необхідно наголошувати на врахуванні індивідуальних і вікових особливостей дитини, її статі, надавати батькам необхідні методичні рекомендації.

Причини порушень дисципліни учнями часто криються у неорганізованому дозвіллі учнів. Зразковим у цьому плані може бути значний досвід організації позаурочної та позашкільної роботи, залучення до суспільно корисної діяльності учнів шкіл роздільного та спільного навчання у 1943-1954 рр. Завданням організації життєдіяльності в позаурочний час є формування суспільно-громадського досвіду особистості, розвиток, стимулювання та організація її духовного творчого потенціалу, створення системи пошуку, розвитку та підтримки юних обдарувань, розвиток психофізичних ресурсів, зміцнення здоров'я, виховання вольових якостей, формування активної життєвої позиції, здорового способу життя. Цьому сприятимуть позашкільні навчальні заклади освіти і виховання різного спрямування (соціальної спрямованості, спрямованості на розвиток життєвої компетентності, профорієнтаційної спрямованості, національно-культурної, спрямованості на розвиток творчої особистості). Саме цей аспект є проблемним у нашому суспільстві, оскільки, незважаючи на розгорнуту систему позашкільних закладів, учні не завжди проінформовані щодо їх існування, а, отже, дозвілля учнів не є організованим, діти віддані самі собі.

Участь учнів у різних формах та видах творчої та суспільно корисної діяльності (пізнавальна, оздоровча, трудова, художньо-естетична, спортивна, пропагандистська, ігрова, культурна, рекреаційна, екологічна тощо) буде не тільки корисною, а й формуватиме в учнів моральні якості, естетичні смаки, культурні уподобання, навички поведінки у суспільстві, а

також і риси дисциплінованої особистості: відповідальність, організованість та ініціативність. Форми позаурочної та позашкільної роботи повинні бути різноманітними, як у досліджуваній період, відповідати віку та статі учнів, сприяти розвитку їх творчого потенціалу. Так, значний інтерес для нашого дослідження становить досвід організації гурткової роботи у 1943-1954 рр., коли на базі кожної школи діяли різноманітні гуртки і секції, що уможливило вибір кожному учню чи учениці заняття до душі, до своїх здібностей. Цінною є ідея того, що гуртки організовувалися відповідно до статі дітей, які навчалися у школах. Так, для хлопців можливими є гуртки юних фізиків, радіотехніків, технічної творчості, військові, фізико-технічні, юннатів, математичні, фізкультурні, співочі, танцювальні гуртки, «Умілі руки», казок, юних залізничників, військово-історичні, драматичні, літературні гуртки та гуртки художньої самодіяльності, а для дівчаток – фізкультурні, педагогічні, гімнастичні, художні гуртки, гуртки юннатів, ручної праці, рукоділля, крою і шиття, домоводства, виготовлення дитячої іграшки, юних мічурінців, фізико-математичні, літературні та гуртки художньої самодіяльності тощо.

Можна вважати цінним досвід організації фізичного виховання учнів у радянській школі досліджуваного періоду, що не втратив актуальності і нині: організація уроків та позанавчальної роботи відповідно до статі, наявність військово-спортивних майданчиків, участь дітей у спортивному товаристві “Зміна”, в олімпіадах та спартакіадах, що сприяє не лише формуванню навичок здорового способу життя, а й вихованню вольових якостей і дисциплінованості учнів.

Аналіз педагогічної преси та архівних матеріалів засвідчив, що у 1943-1954 рр. науковці та досвідчені педагоги-практики вказували на залежність дисциплінованості учнів від майстерності організації та проведення навчальних занять. Тому сучасні педагоги, зважаючи на специфіку навчального предмету та індивідуальні, вікові особливості учнів, повинні володіти інноваційними технологіями навчання та виховання, бути мобільними, професійно компетентними, володіти демократичним стилем спілкування, знати та уміти застосовувати на практиці стратегії поведінки у конфліктних ситуаціях, ситуаціях, пов’язаних із порушенням дисципліни на уроках.

Як показав історико-педагогічний досвід діяльності вітчизняної школи у 1943-1954 рр., причинами незадовільної поведінки учнів можуть стати професійна некомпетентність педагога, відсутність здібностей до педагогічної діяльності, а найчастіше – неготовність педагогів до виховання дисциплінованості як морально-вольової якості особистості. З метою належної підготовки майбутніх учителів, на нашу думку, до навчального плану підготовки студентів педагогічних спеціальностей варто включати спецкурси або ж до навчальних програм педагогічних дисциплін вводити теми, у результаті засвоєння яких студенти матимуть уявлення про сутність дисциплінованості, послідовність, форми та методи роботи щодо її виховання, відповідно до віку та статі учнів, а також набудуть умінь та навичок розв’язувати проблеми, пов’язані з порушенням дисципліни учнями на заняттях.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, процес виховання дисциплінованості в умовах особистісно орієнтованого виховання має здійснюватися з дотриманням наступних психолого-педагогічних умов: ставлення до учня як до суб’єкта виховання; побудова навчально-виховного процесу на основі діагностики особистості і колективу; створення сприятливого виховного простору та умов для розвитку творчого потенціалу особистості; активізація роботи органів учнівського самоврядування; взаємодії з батьками, громадськими організаціями і установами; системність і комплексність виховних впливів на учня всіх соціальних інститутів виховання; застосування різних традиційних та інноваційних форм і методів виховання з урахуванням вікових, індивідуальних і статевих психофізичних особливостей учнів. Виявлення та впровадження позитивних надбань досвіду виховання дисциплінованості учнів у вітчизняній школі в умовах роздільного навчання (1943-1954 рр.) за умови їх творчого застосування сприятиме оптимізації виховання дисциплінованості учнів у сучасній системі освіти і виховання учнів.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник /С. У. Гончаренко. –2-ге вид., доповн. й виправл. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
2. Гончарова О. В. Проблема формування дисциплінованості учнів у вітчизняній педагогічній думці 20 – 70-х рр. XX століття: дисертація канд. пед. наук: 13.00.01 / Оксана Валеріївна Гончарова. – Харків, 2009. – 267 с.
3. Колосова О. В. Виховання дисциплінованості молодших школярів у контексті формування в них правової культури / О. В. Колосова // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. – Тернопіль, 2009. – № 6. – С. 133-137.
4. Кривцова С. Учитель и проблемы дисциплины / С. Кривцова, Е. Мухаматулина // Школьные технологии: науч.-практ. журн. для школ. технолога (завуча). – 2005. – № 1. – С. 218-223.
5. Преснякова Л. Ю. Раздельное обучение в общеобразовательных учебных заведениях Среднего Поволжья (60-е годы XIX – 50-е годы XX веков) :дис... канд. пед. наук 13.00.01 / Лариса Юрьевна Преснякова. – Пензенский педагогический институт имени В.Г. Белинского.– Пенза, 2010. – 197 с.
6. Програма «Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів» [Електронний ресурс]. – // Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України – Текст. дан. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/component/search>.
7. Самаріна С. І. Проблема дисципліни учнів в історії шкільної освіти України (друга половина XIX – початок XX століття): дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Світлана Іванівна Самаріна. – Ніжинський державний ун-т імені Миколи Гоголя. – Ніжин, 2012. – 227 с.
8. Сідляр Т. Психолог про шкільну дисципліну / Т. Сідляр // Психолог. – 2006. – № 36 (вересень). – С. 14-17.
9. Федорович О. В. Формування свідомої дисципліни учнів 4-6-х класів в процесі фізичного виховання: дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.07 / Олег Васильович Федорович. – Тернопіль, 2005. – 192 с.
10. Яворський А. Педагогічні умови формування свідомої дисципліни в сучасного школяра [Текст] / А. Яворський // Освіта Донбасу: Науково-методичне видання. – 2004. – №3/4 (104/105). – С. 58-61.

REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED

1. Honcharenko S. U. Ukrayins'kyy pedahohichnyy entsyklopedychnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical encyclopedia] /S. U. Honcharenko. –2-he vyd., dopovn. y vypravl. – Rivne: Volyns'ki oberehy, 2011. – 552 s. (in Ukrainian).
2. Honcharova O. V. Problema formuvannya dystsyplinovanosti uchniv u vitchyznyaniy pedahohichniy dumtsi 20 – 70-kh rr. XX stolittya [The Problem of Pupils' Discipline Forming in the Native Educational Thought of 20-70s of XX Century]: dysertatsiya kand. ped. nauk: 13.00.01 / Oksana Valeriyivna Honcharova. – Kharkiv, 2009. – 267 s. (in Ukrainian).
3. Kolosova O. V. Vychovannya dystsyplinovanosti molodshykh shkolyariv u konteksti formuvannya v nykh pravovoyi kul'tury [The education of younger students discipline in the context of formation of legal culture] / O. V. Kolosova // Naukovi zapysky Ternopil's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu. – Ternopil', 2009. – № 6. – S. 133-137. (in Ukrainian).
4. Krivcova S. Uchitel' i problemy discipliny [Tekst] [The teacher and discipline problems [Text]] / S. Krivcova, E. Muhamatulina // Shkol'nye tehnologii: nauch.-prakt. zhurn. dlja shkol. tehnologa (zavucha). – 2005. – № 1. – S. 218-223. (in Russian).
5. Presnjakova L. Ju. Razdel'noe obuchenie v obshheobrazovatel'nyh uchebnyh zavedenijah Srednego Povolzhja (60-e gody XIX – 50-e gody XX vekov): [Segregation in secondary schools of the Middle Povolzhya (60-ies of the XIX - 50-ies of XX centuries)] dis... kand. ped. nauk 13.00.01 / Larisa Jur'evna Presnjakova. – Penzenskij pedagogicheskij institut imeni V.G. Belinskogo.– Penza, 2010. – 197 s. (in Russian).

6. Prohrama «Osnovni oriyentyry vykhovannya uchniv 1-11 klasiv zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladiv» [The basic guidelines for the education of pupils of 1-11 grades of secondary schools" Elektronnyy resurs]. – // Ministerstvo osvity, nauky, molodi ta sportu Ukrayiny — Tekst. dan. — Rezhym dostupu: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/component/search/> (in Ukrainian).
7. Samarina S. I. Problema dystsypliny uchniv v istoriyi shkil'noyi osvity Ukrayiny (druha polovyna XIX – pochatok XX stolittya) [The problem of the pupils discipline in the history of school education of Ukraine (second half of the XIX – beginning XX century): dys... kand. ped. nauk: 13.00.01 / Svitlana Ivanivna Samarina. – Nizhyns'kyi derzhavnyi un-t imeni Mykolya Hoholya. – Nizhyn, 2012. – 227 s. (in Ukrainian).
8. Sidlyar T. Psykholoh pro shkil'nu dystsyplinu [The psychologist about school discipline] / T. Sidlyar // Psykholoh. – 2006. – № 36 (veresen'). – S. 14-17. (in Ukrainian).
9. Fedorovych O. V. Formuvannya svidomoyi dystsypliny uchniv 4-6kh klasiv v protsesi fizychnoho vykhovannya [Formation of junior pupils' cognitive discipline in the process of physical training]: dys... kand. ped. nauk : spets. 13.00.07 / Oleh Vasyl'ovych Fedorovych. – Ternopil', 2005. – 192 s. (in Ukrainian).
10. Yavors'kyi A. Pedagogichni umovy formuvannya svidomoyi dystsypliny v suchasnoho shkolyara [Pedagogical conditions of formation of conscious discipline of the modern student] [Tekst] / A. Yavors'kyi // Osvita Donbasu : Naukovo-metodychne vydannya. – 2004. – № 3/4 (104/105) . – S. 58-61. (in Ukrainian).

Аннотация. В статье раскрываются возможности использования исторического опыта воспитания дисциплинированности учеников отечественной школы в 1943-1954 гг. в условиях развития современной общеобразовательной школы. Акцентируется внимание на целях, содержании, формах и методах воспитания дисциплинированности учеников исследуемого периода, что при условии творческого использования будет способствовать оптимизации воспитания дисциплинированности учеников в современных условиях. Обоснованы пути внедрения рациональных и перспективных идей опыта исследуемого периода в современную систему образования и воспитания школьников.

Ключевые слова: дисциплинированность, нравственно-волевое качество, воспитание дисциплинированности, раздельная учеба, ученики, исторический опыт, содержание, формы и методы воспитания.

Summary. The article deals with the possibility of using the historical experience of upbringing discipline in pupils of the national school in 1943-1954s in the conditions of development modern secondary schools.

The attention is concentrated on purpose, content, forms and methods of upbringing discipline in pupils during the investigated period that under the condition of the creative application will assist optimization of upbringing discipline in pupils in the conditions of nowadays. The ways of introduction rational and promising ideas of the historical experience of the investigated period in the modern system of education are substantiated. It turned out that the ability to maintain discipline is moral-willing quality of a personality that plugs habits in discipline, self-control, internal good organization, responsibility, readiness and habits to submit to the own aims and social options. Master factors that impede the realization of upbringing of the ability to maintain discipline are described. Requisite acceptable conditions of upbringing of the ability to maintain. The specific recommendations for optimization of the process of upbringing discipline in pupils of secondary schools in the conditions of humanization of the educational process are proposed.

Ключевые слова: discipline, moral-volitional quality, upbringing of discipline, separate studies, pupils, historical experience, content, forms and methods of upbringing.